

Отримано: 3 листопада 2021 р.

Прорецензовано: 2 грудня 2021 р.

Прийнято до друку: 3 грудня 2021 р.

e-mail: oleksandr.motorny@lnu.edu.ua

DOI: 10.25264/2519-2558-2021-12(80)-113-116

Моторний О. А. Метафізичні та релігійні мотиви творчості Павла Петра. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2021. Вип. 12(80). С. 113–116.

УДК: 821.162.3-1

Моторний Олександр Андрійович,
кандидат філологічних наук, доцент,
Львівський національний університет імені Івана Франка

МЕТАФІЗИЧНІ ТА РЕЛІГІЙНІ МОТИВИ ТВОРЧОСТІ ПАВЛА ПЕТРА

Павел Петр належить до «духовного» напрямку сучасної чеської поезії, представлений у попередні епохи такими діячами, як Я. Демл, Я. Заграднічек, Я. Дуріх. Продовжуючи цю традицію, П. Петр бере активну участь у літературному житті Чехії, свого часу працював у редакціях чеських літературних журналів і видав станом на сьогодні понад десять поетичних збірок. Поезія П. Петра є непростою для аналізу. На перший погляд вона здається читачеві непослідовною, позбавленою будь-якої логіки і навіть подекуди деструктивною. Це наводить на думку про те, що автор розраховує на інший, інтуїтивний шлях її сприйняття. Його вірші переповнені складною релігійною символікою та метафориною, ліричний герой знаходиться у постійному пошуку себе у поетичному світі, вивчає його, намагається пізнати Вищу Сутність, яка його створила. Образ Бога, в свою чергу, є досить багатограничним. Він несе на собі, з одного боку, ознаки абстрактності і загадковості, з іншого – має конкретні втілення і образи, що спонукає ліричного героя до своєрідних коливань від пантеїзму до приналежності до певних існуючих у первинному світі релігійних конфесій. Така сама загадковість і неоднозначність характерною є і для природи вторинного світу П. Петра, в якому часові та просторові виміри мають зовсім іншу реалізацію, ніж ми до цього могли звикнути. Образність поезії П. Петра є ірраціональною і неоднозначною, що неначе поглинає читача у світ, який неможливо зрозуміти логікою і лише поклавшись на віру можна дати собі у ньому раду.

Ключові слова: Павел Петр, сучасна чеська поезія, духовна поезія, ліричний герой, поетичний світ, Чехія.

Oleksandr Motorny,
PhD, assistant professor, Lviv Ivan Franko National University

METAPHYSICAL AND RELIGIOUS MOTIVES IN PAVEL PETR'S POETRY

The spiritual direction of Czech poetry reaches the period of the XIX-XX centuries, where we see the works of such authors as J. Deml, J. Zagradniček, J. Durych. Despite the difficult years of the Second World War, and later oppression by the official communist authorities, this tradition has not been lost, but rather strengthened and is represented today by a number of authors, including M. Schtor, R. Fajkus, partly M. Děžinský and others. In these authors' poetry one can see noticeable search for a lyrical hero of the Higher Power, the search for his own place in this world, trying to unravel its mysteries. One of the famous representatives of this literary trend is Pavel Petr. Poet was born in Zlín, worked as a locksmith for some time, later was the editor of some Czech literary journals, and afterwards began to write his own works. As of today, there are eleven of his poetic books. His poetry is characterized by religious symbolism, complex metaphor, irrational imagery, the lyrical hero's search for God. Images of Peter are very rarely lined up in a clear logical whole picture. The reader may try to do it him or herself, but it is likely that such an attempt will encounter an obstacle where logic falls into a dead end and the author, as if watching it, just smiles. The lyrical hero, being in such a world, also does not know in what temporal and spatial dimension he is, where exactly to go. The only hope for a Supreme Power that can show the way through revelation. That is why in the poetry of P. Petr there is often an appeal to such a force. The author seems to be hinting to the reader so that it is impossible to understand the spiritual world by logic, and the only thing left for us to do is to apply the power of faith.

Key words: Pavel Petr, contemporary Czech poetry, Czech Republic, poetical symbols and metaphors, spiritual poetry, religious elements in poetry.

Сучасна чеська поезія несе на собі відбиток попередніх епох. Це, зокрема, помітно, коли ми беремо до уваги духовну поезію, яка бере свій початок зі зламу XIX-XX ст., коли вона була представлена такими видатними іменами, як Я. Демл, Я. Заграднічек, Я. Дуріх і попри гоніння на неї протягом другої половини XX ст., продовжує сьогодні активно писатися. Сьогодні духовна, або як її ще прийнято називати в чеському літературознавстві, «спіритуалістична» лінія присутня у творчості багатьох авторів. У декого вона є домінуючою і їх таким чином можна у великій мірі вважати продовжувачами згаданої традиції початку минулого століття. Дехто з авторів XXI ст. притримуються цього напрямку частково, не відкидаючи при цьому і інших актуальних тенденцій (сюрреалізм, магічний реалізм, міська лірика тощо). Серед тих, кого можемо віднести до першої групи належить сучасний чеський поет Павел Петр.

Після тривалого досвіду роботи за спеціальністю слюсаря П. Петр знаходить себе в літературі і працює у періодичному виданні «Prostor Zlín», де відповідає за літературну рубрику, друкуючи, окрім іншого, твори сучасних поетів. Літературознавці відзначають увагу П. Петра до літератури, зокрема до поезії та її розвитку в Чехії, а також до мистецьких подій, які довікола нього проходять і в яких він часто бере участь [6]. Станом на сьогодні П. Петр видав понад десять власних поетичних збірок [8, 9]. Його творчість загалом однак оцінюються критиками у різний спосіб. Так, зокрема, є думка, що лише останні збірки автора відзначаються справжнім пошуком трансцендентного, натомість для перших, як пише літературознавець Міхала Лісонькова, характерною є «невлучна переобтяженість стилізацією і недоконченість образної складової, що викликає почуття сухості і безкровності... Образна система П. Петра переміщає читача у простір, в якому неможливо рухатись. Читач зустрічається з багатозначністю, часто з ірраціональним началом і ризикує розбити об це начало свої інтерпретаційні зусилля» [7]. Авторка також вважає, що П. Петр на початках видавав по збірці на рік і таким чином хотів неначе вписатися в канву сучасної чеської поезії, наздогнати її [7]. У нашому дослідженні ми зробимо акцент на духовній складовій поезії П. Петра, взаємозв'язках ліричного героя з поетичним світом, автора з читачем, прослідкуємо релігійну символіку, тематику та ідейний зміст віршів названого автора.

Поетія П. Петра є повністю просякнута релігійною символікою. Літературознавці стверджують, що його перші поетичні збірки несуть на собі відбиток творчості Їржі Кубени [10], сучасного чеського поета¹, який в свою чергу «намагався поєднати релігійну екзальтованість і пафос католицизму з авангардом, шукаючи натхнення у творчості видатних чеських поетів ХХ ст. Я. Демла та В. Незвала» [4]. На думку дослідників, так само, як і творчість згаданих авторів, поезію П. Петра вирізняє наявність архетипних християнських символів, високий рівень експресивності, розірваність семантичної цілісності поетичної оповіді [10]. Також в останніх збірках П. Петра, як стверджують дослідники, можна побачити мотиви, пов'язані з образом рідної Моравії², де відображено конкретні, реально існуючі локації, любовна тематика, а також фольклорні елементи [10].

І дійсно, образність Павла Петра є складною в першу чергу через її непослідовність і розірваність. Те, що говорить ліричний герой може здатися читачеві настільки нелогічними, що справить враження випадкового набору слів та фраз, не пов'язаних між собою, наводячи на думку навіть на формальну деструктивність його поезії і на хаотичність його поетичного світу. Наступний уривок з вірша П. Петра, на нашу думку, промовисто ілюструє це твердження: *Світло як кажан до волосся заплелось, неначе нарізане по-святковому хлібом, воно видзвонює лише хмарами і тільки тим темно-синім, а відкиди додому? Пляшка найкращого білого, того, що в небесному королівстві лише має дно, магічно нічною надією я прямую додому, а на цій возняній волосині короною усмішок Емініції³ з луначим червоними прожилками лист тебе накрис, а темрява і гостре каміння спить поряд з тобою*⁴ [1, 24]. Автор неначе каже, що містичні видіння дають нам натяжки, але їх треба вміти читати і що побутова логіка тут не підходить. Потрібно натомість включити інший механізм, інший орган, навчитися сприймати світ крізь іншу призму.

Образи П. Петра дуже рідко вишиковуються у чітку логічну цілу картину. Читач може пробувати це робити самотужки, але велика вірогідність, що така спроба наштовхнеться на перешкоду, де логіка потрапляє у глухий кут і автор, неначе спостерігаючи за цим, лише посміхається. Ліричний герой, перебуваючи у такому світі, теж не знає в якому часовому і просторовому вимірі він знаходиться, куди точно іти. Єдина надія на всевишню силу, яка може через одкровення показати шлях. Саме тому у поезіях П. Петра дуже часто можна зустріти звертання до Бога. Фактично кожен вірш в тій чи іншій формі містить звернення ліричного героя до певної невідомої читачеві загадкової сили. Подекуди використовується ім'я Бога, з яким ведеється діалог, інколи ж напругу Вища сила не називається. У кожному такому звертанні бачимо водночас і захоплення тими загадковими подіями, що відбуваються довкола, і здивування, і докір за те, що ліричний герой не в стані повністю зрозуміти їх значення. Так, у вірші «A Mistřín je podle mistrů» (дослівно «Містршін, згідно майстрів») бачимо своєрідний спогад ліричного героя про сюрреалістичне минуле, можливо опис незрозумілих сновидінь, що мав на нього вплив. Ця подія викликає змішані почуття, суміш меланхолії і легкої безнадії, але головне – неперворотності цього моменту, яким подекуди абсурдним би він не був, за що, власне, він дорікає Богу: *«Лише про пилоч я досі нічого не сказав, закохавшись у нього так марно, неначе до гори Сватобор⁵, літр вина, що продовжить, з двома обличчями на одній голові, доторкнутись, неначе співака, сонце мого сумного язика ти, о Боже, мені це все не дозволиш»* [1, 26]. Абсурдний та нелогічний набір образів для читача може мати абсолютно інше значення для того, хто перебуває у іншому стані свідомості, адже розмова з Богом потребує виходу індивіда з буденності, зі звичного оточення, підключення до реальності іншого рівня.

Швидкоплинність і водночас відносність часу видно у інших віршах П. Петра. Ліричний герой, знову ж таки, звертається до вищої сили і намагається знайти пояснення своєму дивному стану, в якому перемішано декілька часових вимірів. Так, бачимо тут раннє літо, пору цвітіння, своєрідної точки відліку, початку і пізнє літо, пору дозрівання. Обидві пори пробігають свідомістю ліричного героя водночас, натякаючи читачеві на те, що час не є абсолютною категорією і наше його сприйняття може бути ілюзорним. Присутні певні аспекти неперворотності часу, прикладом чого є образ відкритого ножа, який тепер важко закрити можливо через те, що застряг його механізм. Можливо автор натякає тут на нерішучість ліричного героя, який мав намір робити з ним (ножем) щось далі, бажання однак відпало і герой лишається у підвищеному психологічному стані, не знаючи як діяти: *Відкривши ніж, його годі закрити, але повіки закриються раніше, ти запахнеш долоню під сорочку як знак, що усе можна здолати в літньому вирі протягом червневої ночі. Сльози вже бризнули і куди їм текти? Літня, білява, прозора в шанобливій покорі косматих дерев, падають на землю яблука, під час чергових страждань ти загнав мої поцілunki в долину, де не лишається нічого, як тільки міцно спати* [1, 27]. Момент неперворотності часу і можливо при цьому ж безмістовності буття бачимо також в уривку з образом сліз, яким нема куди текти попри те, що вони вже течуть. Яблука, що падають на землю натякають на прихід осені, смерті, зупинки часу, на саму природу, що поступово починає готуватися до сну. Остання фраза також нагадує читачеві пограничний стан, коли герой водночас і спить, і усвідомлює цей самий факт сну, і веде діалог з Богом і це все ще раз підкреслює відносність усіх часових вимірів.

Важко уявити собі містичний всесвіт, у якому би не було місця високим почуттям. Любов у поетичному світі П. Петра, відповідно, займає своє почесне місце, але має певні специфічні риси. До кого вона би не проявлялась, так чи інакше вона тяжіє до Бога. Навіть якщо ліричний герой адресує своє зізнання комусь іншому, Бог його ніби переманює на себе. Будь-яке проявлення любові до ближнього у цьому світі є водночас проявленням її до Бога. Вона, зародившись у серцях мирських істот, неначе злітає автоматично в небо: *У пристрасному ліжку лілії, я тебе у ньому не пробуджу, ангел питає його, твої уста відкриті до неба, чи може він злетіти поміж овечок-хмар до божого царства, мій любий* [1, 9]. Це однак не означає, що любов втратила у поетичному світі свою таємничість. Ліричний герой весь час намагається відшукати суть цього явища, але це справа нелегка. У ній він також покладається на допомогу Бога: *Закохай мої очі щоб покращився зір, тюремна доза шпільберзького тютюну, ти голій, неначе осока, хто таврував твої ноги? Хранителю моєї душі, хранителю контрабандної стежки, я не зможу протистояти метисам, я не в стані розвести сигнальне вогнище. На килимі – візерунок зі змішаної крові, я чекав в темряві на стежка у Ярославцях, я маю надію відсвяткувати весну твого тіла... мої очі закохані, я питаю*

¹ Їржі Кубена помер у 2017 р.

² П. Петр народився у м. Злін, що на Сході Моравії

³ Преосвященство

⁴ Тут і в усій статті переклад поезії П. Петра на українську мову з чеської наш

⁵ Сватобор – гірська вершина у районі Шумави

у сніжного Віфлеєму, кому бути вірним, я загляну вглиб таємниці... [1, 10].

Почуття у поетичному світі П. Петра мають, так само, як і у нашому первинному, здатність посилюватися та слабшати залежно від різних довоколишніх обставин. Прикладом таких обставин є сезонна періодичність та пори року: *Ще трохи світла залишалось в хвойному лісі, ще трохи світла залишилось в твоїх вільних зіницях і рука лежить на серці, бо на дворі – зима* [1, 17]. Почуття у ліричного героя можуть проявлятися у зв'язку з релігійними переживаннями, які посилюються або послабляються з ходом природних циклів. Святі місця виявляють своє божественне начало повніше восени, в період аскетизму зовнішнього світу, коли дерева безлисті і все довкола неначе прозоріше: *«Як вони мене люблять, неподалік міста в інії, неначе ангел гора св. Яна, у листопадовому едемі до початку ночі, перша сніжинка на устах і перша сніжинка на мені, як благородно і збитково вони мене люблять»* [1, 39]. Автор таким чином неначе натякає на те, що під зовнішнім шаром буденності криється внутрішня краса, яка не потребує зайвої маніфестації і є самодостатньою, але побачити її може не кожен і не в будь-який час.

Як і у більшості сучасних чеських авторів, природа поетичного світу П. Петра не завжди може бути пізнана. І у цьому світі, попри те, що він контрольований вищою силою є темна сторона, незрозуміла ліричному героєві. Ірраціональність тої «іншої» сторони реалізується поетичною мовою у вигляді подоби заклинань, для яких характерними є рефрени і повтори. Такого роду рядки можна трактувати і як свого роду пророцтва, малозрозумілі пересічній людині: *«Дим і запахи зіпсованої риби, що тягнеться від тебе. Проковтни дим, проковтни плавник, проковтни рибу, Сон про дим, сон про плавники, сон про рибу пройде крізь твоє яблуко»* [1, 31]. Ще один зразок використання елементів заклинання та пророцтва у вірші бачимо у наступному уривку, де акцент робиться на нескінченності, циклічності подій, коли кращі і гірші часи чергуються і в кінці бачимо образ води, що символізує очищення світу, натяк на всесвітній потоп: *«це ніколи не може закінчитись, мучеництва, мучеництва, мучеництва, воно ніколи не закінчиться, добре, добре, добре, очі пролляються дощем, підніметься вода, склянка обтягне довкола язик»* [1, 22].

Іноді можна побачити більш чіткі релігійні вподобання ліричного героя, його конфесійну приналежність, з якої випливає той чи інший характер стосунків з Богом, звертання до нього: *«злочини анулює Мальтійський орден, за годину ти будеш у тиші спати в католицькому нічлігу і бачити католицькі сни про крижаних хижаків як вони тебе одвічно потрохи зігрівають... я б хотів похвалитися твоїми снами про останній суд, помолися за мене, о, якби на дні нашої любові було джерело»* [1, 14].

Християнська складова в наборі поетичних образів П. Петра має високий ступінь естетизму, автор підключає зоровий канал читача, дає йому можливість побачити красу віри навіть через предмети, неначе натякає, що, відштовхнувшись від естетики матеріального, можна досягти естетики духовного. Майстер вкладає душу у дерев'яну релігійну атрибутику, яку сам виготовив і вона потім здатна створити опору для віруючої людини, допомогти їй пройти етап життєвого шляху, коли потенційно цю віру можна втратити. Морозна зимова природа, аскетична у своїх зовнішніх проявах, знову ж таки підсилює образ того, що відбувається на її тлі: *«На чотках святі Якуб та Філіп, ви з дерева гарного ясеню, пустельник давно вже не має навіть мрій, ти погаснеш, моя оздоба, на морозі»* [1, 19].

Образ морозної природи діє характерними для неї проявами на зблідлому людському тілі, у поривах холодного вітру тощо бачимо також у наступному уривку, де також присутній мотив любові. Образ морозного подиху святого тіла вкотре натякає на його божественність і на любов ліричного героя саме до творця, любов часом незрозумілу пересічній людині, дивну, але сильну. Тіло Бога ліричний герой бачить спочатку як море, потім як явір, що натякає читачеві на міфологічну світобудову, коли світ уявлявся у вигляді багаторівневого, розгалуженого дерева і свідчить про переплетення різних картин світу: *«морем і явором твоїх жил пускається вплав ковчег, на його палубі – свято, під його зіркою. Святого тіла на вітрі морозний подих, Люби. Кров вже просвічується»* [1, 15].

Подекуди природа протиставляється Богу, будучи зображена як стихія, несвідоме явище природи, що захоплює усе навкруги своєю дикою силою. У такій ситуації ліричний герой звертається до бога по матеріальну опору для віри, шукає святі моці, які хоча і є, з одного боку, частиною матеріального світу, але з іншого – в них неначе концентрується святість світу духовного. Ліричний герой таким чином, перебуваючи у середовищі стихії і у пошуках реліквій як опори для віри виступає посередником між природою і Богом: *«Лука поросла подорожником. Ноги висять в повітрі. Ніхто не збирається тут гуляти. У криниці маленькі хвилі на воді. Усе покрила собою земля. А я не маю навіть твого образу, у скарбниці нема навіть твоєї кістки»* [5, с. 499]

Загалом у поезії П. Петра багато християнської символіки. Іноді вона є більш прозора, однозначна, майже напругу передає читачеві інформацію або спонукає до дії ліричного героя, подекуди ж вона є більш затемненою, на перший погляд менш послідовною і навіть подекуди може здатися розірваною. Це однак, на нашу думку, є цікавим авторським прийомом, коли здавалося би непов'язані між собою уривки створюють враження кадрювання дійсності, нагадують відеокліп без музики і таким чином проходять через рецепцію читача, викликаючи у нього післясмак, враження, яке він обробляє у свідомості ще певний час після. С. 13 – *«Пішки зі Зліну до Гостінка до Трьох королів. Зі смертним гріхом і з безсмертним азартом. Пастух не вмер ні від води, ні від вина. Він шукає переможних овець. Деяких з переможних овець вночі хтось роздер. Це з якої пісні я вкрав ті слова?»* [1, с. 13].

Поезія П. Петра з ідейно-змістової точки зору складна. Як показує матеріал, їй притаманна глибока, подекуди заплутана релігійна символіка, багаторівневі стосунки ліричного героя з навколишнім світом, неоднозначне сприйняття і відображення таких понять, як віра, любов, Вища сила. Автор використовує загадкові образи, занурюючи читача у свій поетичний світ і неначе натякає йому, що є ситуації, пояснити суть яких словами майже неможливо, коли побутова логіка стає безсилою і залишається лише поклатися на силу власної віри. Виходячи з цього, поезія такого гатунку є своєрідним містком між побутовою свідомістю і реальністю сьогодення і тим, що не вкладається у її поняття і піддається для осягнення лише тими, хто має для цього особливий дар.

Література:

1. Petr P. *Andělům víno*. Praha, 1999.
2. <https://www.petr-fabian.cz/antologie/autori/petr.htm>

3. <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1058>
4. https://books.google.com.ua/books?id=6o5xSuNlyEwC&pg=PA498&lpg=PA498&dq=D%C3%A9%C5%A1%C5%A5+ve+v%C4%9Bzen%C3%AD+%C5%99eky&source=bl&ots=OfFkkMewAe&sig=ACfU3U0M3YF4XjBpsTox_X0r-jj11d4vQ&hl=ru&sa=X&ved=2ahUKEwivheLsh6PwAhVLPisKHxD6C9sQ6AEwEnoECBAQA#w=onepage&q=D%C3%A9%C5%A1%C5%A5%20ve%20v%C4%9Bzen%C3%AD%20%C5%99eky&f=false
5. <http://www.ucl.cas.cz/edicee/images/data/prirucky/obsah/Sou%C5%99adnice%20volnosti/Petr.pdf>
6. <https://www.ostravan.cz/68854/nad-novou-a-strhujici-sbirkou-pavla-petra-ktera-vysla-v-ostravskem-protimluvu/>
7. <https://www.advojka.cz/archiv/2007/1/vavrinove-snitky-na-sedem-pozadi>
8. [https://cs.wikipedia.org/wiki/Pavel_Petr_\(b%C3%A1sn%C3%ADk\)](https://cs.wikipedia.org/wiki/Pavel_Petr_(b%C3%A1sn%C3%ADk))
9. https://aleph.nkp.cz/F/?ccl_term=wau=jn99240000867+or+wkw=jn99240000867&func=find-c&local_base=skc
10. <https://denik-knihy.cz/dnes-oslavi-50-narozeni-basnik-pavel-petr/>